

„Z hlediska urbanismu byla asanace naprosté zvěrstvo,“ říká Ivan Vavřík

10.05.2018

Čtyřicet let uběhlo od doby, kdy začal jeden z nejnásilnějších zásahů do staré městské zástavby a třicet let od chvíle, kdy se asanaci podařilo na poslední chvíli zastavit a zachránit tak školu na Komenského náměstí.

Osudovou chvílí Žižkova připomene panelová výstava na Komenského náměstí, Havlíčkově náměstí a Olšanském náměstí, kde budou od půlky května vystaveny unikátní fotografie z archivu Ivana Vavříka, který se kdysi aktivně zapojil do boje o pavlačovou čtvrť.

Co rozhodlo o tom, že se zbourá stará zástavba a na jejím místě se postaví nové panelové domy?

Je to pozůstatek funkcionalismu, který tvrdil, že zdravé město může být jedině v případě, že domy budou mít velká prosklená okna, prosluněné a zelené okolí, hodně dopravy a segregaci všech těchto věcí. Pro komunistický režim byl Žižkov symbol přežívání, nedůstojného pro socialistického člověka. My, mladí architekti v 80. letech, jsme v tom ale viděli jinou kvalitu. Oponovali jsme, že by to bylo stejné, jako kdyby se kvůli těmto názorům musela zbourat Malá Strana. Ta je přece také nedůstojná socialistického člověka. Na tu si netroufl i, na Žižkov ale jo. Na začátku 70. letech vyhlásili na území Žižkova stavební uzávěru, takže nikdo si nemohl nechat opravit zásuvku, kanalizaci, střechu, komín, zkrátka nic. Všechny opravy spadaly pod OPBH (Okresní podnik bytového hospodářství), a pokud jste si opravu neudělal na vlastní

triko, OPBH nehnul ani prstem.

Čili bylo v plánu nechat domy záměrně zchátrat.

Přesně tak. Když jsme začali řešit, že celé území má rozhodně urbanistickou a architektonickou kvalitu, měli výmluvu, že domy jsou zchátralé a nemají budoucnost. My na to, že jste neopravovali a nechali je záměrně zchátrat. A vždyť přece stačí udělat stoupačky, na pavlačích nebudou záchody, z malých bytů se dají udělat větší apod. Jenomže to nebyla jejich představa. Zkrátka v záměru byla celoplošná asanace.

Kdo hlavně žil v domech před asanací?

Bydleli zde senioři, pro něž bylo hotové peklo, když se museli přestěhovat do paneláků na okraj Prahy, kde nakonec zemřeli. Najednou nevěděli, kde je trafika, obchod s potravinami, hospoda... Byli vytrženi ze svého sociálního kontextu, nebyli se schopni orientovat v novém prostředí, kde se s nimi nikdo nebavil. Pro ně to bylo vyhnanství. Do starých domů před zbouráním navíc režim nechal nastěhovat i sociálně slabší rodiny, které vytvořily jakési ghetto. Domy pak úplně vybydleli. Vše proto, aby tu byl argument, proč zbourat starý Žižkov.

Probíhala asanace hlavně z ideologických důvodů, anebo by opravdu nové domy vyšly nakonec levněji?

Byla to ideologie. Bojovali jsme ale v obou rovinách. Říkali: panelová výstavba je levná a rychlá. My byli mladí rozhněvaní architekti a nechali jsme si spočítat, kolik stojí odstřel, odvoz sutě, kolik stojí samotná asanace. Poté jsme udělali fiigl. Nechali jsme si zjistit, kolik stojí výroba oceli, cementu do panelu, přesun materiálů do panelárny a prefabrikátů na staveniště. Hodně by stála také nová kanalizace a topení v panelových domech. Celá asanace, výroba cementu, panelů a toho všeho by vyšla na dvakrát tolik, než oprava starých domů. To jsme jim vmetli do tváře zrovna v době, kdy jela perestrojka, ekonomika byla na tom zle a hospodářství chátralo. Pochopili, že nešlo argumentovat jen z ideologického hlediska, ale i z toho ekonomického. Vše bylo ale naplánované a nikdo s tím nechtěl hnout.

Kdyby k asanaci došlo dřív, nikdo by se s vámi asi nebavil...

Ne, to vůbec. V roce 1988 už bylo klima uvolněné a novináři se nebáli zveřejňovat kritické články. My navíc byli třicetiletí, bezdětní architekti, kteří to chtěli těm bolševikům aspoň takhle nandat.

Dá se říct, že největší boje byly v roce 1988 o nynější budovu školy na Komenského náměstí?

Byl to pro nás symbol, aby asanace skončila. Zde bylo hlavní staveniště, takže budova nevášně trpěla. Pak nás chtěli uchlácholit, že zachrání zvon školy! Škola byla obklíčena paneláky a měla jít dolu taky. Pro nás to byl ale mezní bod. Báli jsme se, že když padne škola, padne i zbytek domů.

Jakými zbraněmi jste vedli válku?

V časopisu Tvorba pracovala redaktorka Špačková, která nechala otisknout naše příspěvky. Ta nechala rozproudit diskuzi s Rudým právem, kde byla jasná odpověď – všechno zdemolovat. Ve Večerní Praze nás Miroslav Štěpán nazval „individuí“. Snažili jsme se monitorovat situaci, já úplně ne čestnou formou sehnal výkresy celého projektu. Pečlivě jsme všechno nafotili a sdíleli, jak to jen šlo.

Jak moc by se Žižkov proměnil?

Všechno by zmizelo – náměstí i ulice. Zůstala by jen radnice, ale vše ostatní by pohltily paneláky. Ale i radnice měla být původně srovnaná se zemí. Byl by tu kulturní dům, garáže, velkoprodejna, mateřská škola a hlavně zeleň, tu prosazovali hodně. Člověk jenom žasne, co bylo v plánu – třeba Betlémská kaple by to přežila, ale byla by obklopena pětipodlažními paneláky. Vše v duchu funkcionalismu a brutalismu.

Vadil komunistům Žižkov i z jiných důvodů?

Žižkovští obyvatelé byli vždycky trochu tvrdohlaví. Popravdě řečeno: když došlo pivo v hospodě, šli si stěžovat rovnou ke starostovi. Byla to sice čtvrť „proletářská“, ale vždy svéhlavá, to jim samozřejmě také nevonělo. Nicméně staré zástavby měly padnout i kvůli dopravě, kde ulice nevyhovovaly většímu provozu. Po Žižkovu měl přijít na řadu starý Břevnov, Smíchov, Vysočany. S nikým se nechtěli mazlit.

Zeptám se opačně - dá se najít něco pozitivního na tom, že uprostřed staré zástavby jsou panelové domy?

Já jsem samozřejmě ovlivněn všemi událostmi, které jsem zažil. Nevidím na tom nic pozitivního. Z hlediska urbanismu se jedná o naprostou ničemnost a zvěrstvo. Praha 3 se s tímto „dědictvím“ stále vypořádává, a když vidíte, kde to žije a kde ne, v okolí panelových domů je odpověď spíše ne.

Proběhla podobná akce jako u nás i v nějaké jiné zemi?

Není to samozřejmě jen fenomén komunismu. V 60. letech probíhala výstavba nových čtvrtí v mnoha městech. Ale většina z nich – jako Rotterdam nebo Berlín – se stále vzpamatovávala z válečného bombardování. Odůvodnění zde bylo ale jiné a smysluplnější. Když ve čtvrti zbylo 20 procent domů, tak logicky zbourali i zbytek a postavili celé sídliště. Od roku 1970 ale pochopili, že tahle cesta je špatná. Do zájmu se dostala drobná architektura. U nás ale vládla stará levicová garnitura. Ve vedoucích pozicích byli ředitelé, co si chtěli konečně splnit svoje sny z meziválečného období.

Když došlo k ukončení asanace, měli jste možnost konfrontovat zodpovědné osoby, které se na ni aktivně podílely?

Většina z nich chybu neuznala, ale výjimky se našly. Proto si myslím, že kdyby nedošlo ke změně společenského klimatu, z ekonomických důvodů by se projekt nakonec změnil. Někteří z morálních důvodů odstoupili během projektování, došlo jim, že je to hrůza. Kolegu Baše a architekta Benešová, kteří u

projektování na začátku byli, uznali, že asanace je špatná věc. Zmiňovaná docentka Benešová byla opravdu kovaná předválečná bolševička, ale na druhou stranu i uznávaná odborná kapacita, mimo jiné znalkyně avantgardy. Nakonec jsme se profesně několikrát potkali a zajímavostí je, že nakonec v roce 1995 pomohla vybrat barvu pražským památkářům, s kterou měli problém skoro tři měsíce. Ona ji vybrala okamžitě.

Ivan Vavřík během studií pracoval jako pomocná vědecká síla u doc. M. Radové na Katedře teorie a vývoje architektury (středověká architektura). Obhájil diplomovou práci v oboru rekonstrukce historických budov a jako projektant se podílel na obnově památek, např. na rekonstrukci hradů, zámků a kostelů ve Středočeském kraji (Hořovice, Březnice, Karlštejn, Žebrák, Libušín). Zabýval se problematikou pražských sídlišť a ekologických investic, nebo rekonstrukcemi a výstavbou průmyslových objektů. Je členem a předsedou Památkové zóny MČ Praha 3. Spolu s dalšími architekty rozvíjel v 80. letech minulého století ostrou polemiku o zachování staré zástavby Žižkova, jemuž hrozila demolice.

Text a foto Martin Hošna